

lyet a könyvtár más részlegei és valamennyi egyetemi oktató is megkap.

A roskildei Egyetemi Könyvtár központja mellett decentralizáltan két szakosított részleget is fenntart. Automatizált kölcsönzési rendszer nélkül elképzelhetetlen volna, hogy e három egység egyetlen könyvtárként funkcionáljon. A kölcsönzési rendszer még nem on-line jellegű, de a fejlesztés ebben az irányban halad. Vizsgálják általában is az on-line gépi rendszerek könyvtári alkalmazásának gazdasági és hatékonysági kérdéseit.

Minden gépi rendszer esetében fontos, hogy az megfeleljen a nemzetközi szabványoknak. Az első dán egyetemi könyvtár, amely kiterjedten alkalmaz külföldi számítógépes katalógust, a legfiatalabb. Az aalborgi Egyetemi Könyvtár egyúttal az első nem-angol könyvtár, amely csatlakozott a *Birmingham Libraries Cooperative Mechanisation Project*-hez. Itt a résztvevő könyvtárak állományáról közös központi katalógus készül, részint a MARC-szalagok, részint saját feldolgozás alapján. Az egyes könyvtárak katalógusai havonta készülnek, mikrofilmen. A központi katalógust szintén COM-technikával készítik.

A periodikák nyilvántartására Aalborgban saját gépi rendszert alkalmaznak. Bár nem várható, hogy az aalborgi Egyetemi Könyvtár a Project végleges tagja marad, de mindaddig, amíg saját on-line gépi rendszerét kifejleszti, az együttműködésből igen hasznos tapasztalatokra tehet szert.

/DAVIES, R.: *Danish Academic Libraries = Journal of Librarianship*, 8. köt. 4. sz. 1976. p. 229–243./

(Sárdy Péter)

Csökkenő könyvbeszerzés; országos kölcsönző központ

Az országos periodika-rendszerrel foglalkozó munkacsoport, amelyet a *National Commission on Libraries and Information Science* hozott létre, felhívta a figyelmet arra, hogy sok könyvtár azért, hogy elkerülje a folyóiratelőfizetések csökkentését, riasztó mértékben lefaragja a könyvgyarapításra fordított kiadásait. A *National Center for Education Statistics* adatai szerint két év alatt a periodika-beszerzések összege 35%-kal, a könyvekre fordított összeg 2,8%-kal nőtt, s ez utóbbi messze nincs arányban az árak emelkedésével.

A munkacsoport egyúttal közzétette éves jelentését a folyóiratárak emelkedéséről (megjelent a *Library Journal* 1976. okt. 1-i számában). A növekedés üteme legalacsonyabb a vallási folyóiratoknál (5%), a legmagasabb a matematika területén (27%). Az átlagos áremelkedés 15% körüli, de igen sok folyóiratnál 20% fölött volt.

A munkacsoport utalt a nagy könyvtárakra nehezedő könyvtárközi kölcsönzési terhekre is. Az ARL (*Association of Research Libraries = Kutató Könyvtárak Szövetsége*) tagkönyvtárai 1974–1975-ben 2,2 millió egységet adtak kölcsön, de csak 477 ezer egységet kértek. A jelenleginél jobb hozzáférési és szállítási körülményekre volna szükség, ugyanakkor hatékonyabban ki kellene használni az egyes könyvtárak terheit.

Végül a munkacsoport felvetette olyan specializált kölcsönző központok kialakításának lehetőségét, amelyek főként cikkek másolatait szolgáltatnák, természetesen a szerzői jogvédelem maximális figyelembevételével.

/Advanced Technology Libraries, 5. köt. 11. sz. 1976. p. 2./

TERMINOLÓGIA

Definíciók néhány informatikai alapfogalomra

Ahhoz, hogy a tudományos-műszaki tájékoztatás rendszerét rendszerlemzési módszerekkel közelíthessük meg, vizsgálhassuk és írassuk le, *pontosan definiált alapfogalmakkal* kell dolgoznunk.

E tekintetben a legfontosabb alapfogalmak és definícióik a következők:

Információigény = meghatározott *használó* által megfogalmazott *információszükséglet*;

Objektív információszükséglet = az az információszükséglet, amely a *társadalmi fejlődés, a társadalmi rendszer egyes rendszereinek, alrendszereinek és elemeinek irányítási folyamatában jön létre*. Ezt az információszükségletet a társadalmi rendszer állapotának, céljai-

nak, fejlődési szakaszainak, strukturális és funkcionális elemei között meglévő összefüggések dinamikájának, továbbá a politikai, a gazdasági, a kulturális, a tudományos-kutatási és egyéb más társadalmi rendszerek és célfunkciókat tartalmazó elemeik, valamint az előbb felsoroltak alrendszereiként működő információs rendszerek közötti kapcsolatoknak elemzésével azonosíthatjuk és határozhatjuk meg;

Szubjektív információszükséglet = az az információszükséglet, amelyet a társadalmi struktúra valamely elemét *formálisan vagy nem-formálisan reprezentáló egyének vagy csoportok érzékelnek* illetve fejeznek ki;

Rendszer = az egyes elemeknek és a közöttük fennálló *kapcsolatoknak az a halmaza*, amelyet meghatározott kritériumok alapján *egységként foghatunk fel*, s

amely ezáltal a komplex struktúrák különféle aspektusait fejezi ki;

Információs rendszer = az a rendszer, amelyben a társadalmi információs folyamat meghatározott oldalait (a szakmai információk keletkezésének, terjesztésének, átalakításának és felhasználásának folyamatát) regisztráljuk, és ennek alapján határozzuk meg egyes elemeit és a közöttük meglévő kapcsolatokat. Az ilyen természetű rendszer dinamikus és célra-orientált egészet képez;

Információs intézményrendszer = a ténylegesen létező intézményeknek az a halmaza, amely részben vagy egészében be van kapcsolva a szervezett információátvitel és információátalakítás társadalmi folyamatába, illetve az a halmaz, amely magába foglalja az intézményrendszer működési produktumainak összességét;

A rendszer közege = az a struktúra, amelyhez képest a rendszer elhatárolódik, s így, bár a rendszerhez képest külsődleges, mégis feltétele a rendszer működésének;

A rendszer környezete = a közeg azon része, amely tartós kölcsönhatásban áll a rendszerrel, és amelyet ismerünk kell ahhoz, hogy megismerhessük a rendszer belső funkcióit és kritériumait;

Dinamikus rendszer = az a rendszer, amely az egyes elemei közötti kölcsönhatások következményeit, továbbá a rendszer magatartásában, külső vagy belső struktúrájában és egyes elemeiben (a környezet egyes elemeiben) bekövetkezett változásokat regisztrálni tudja.

A fenti definíciók alapján könnyen belátható, hogy a rendszer kategóriájának használatát az informatikában is az anyagi struktúrák komplex egészeinek és azok fejlődésének sokoldalú dialektikus elemzése határozza meg.

/KUBÁTOVÁ, V. – TLUSTÝ, V.: *Systémový přístup ke studiu společenských informačních systémů* = *Československá Informatika*, 18. köt. 9. sz. 1976. p. 233–238./

(Futala Tibor)

TÁJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS – REPROGRÁFIA

A kémiai információ gépesítése

A kémiai a tudományokat művelők igényeiből kiindulva, a kémiai tárgyú tájékoztatás olyan módszertana alakult ki, amely más szakterületeken is alkalmazható. Fejlődése a következőkben foglalható össze.

A kémiai szakirodalom jellegzetességei

Az első, kizárólag kémiai tárgyú folyóirat, az *Annales de Chimie* 1790-ben jelent meg. A kémiai folyóiratok száma a 19. század végére már jelentősen megnőtt, mert egyre több ország indította meg saját szakfolyóiratát, azonkívül megindult a tárgyköri specializálódás és helyet követelt magának az alkalmazott kémia is. A kutató már nem volt képes a primer szakirodalmat átfogni figyelemmel, és ezért megszülettek az olyan felbecsülhetetlen értékű, átfogó jellegű segédkönyvek, mint a szerves kémia területén BELSTEIN, a fizikai tulajdonságok területén LANDÖLT–BÖRNSTEIN munkái, az *International Critical Tables* stb.

Az első kémiai referálólapot Németországban indították 1830-ban. Ezt angol, amerikai, japán, majd szovjet követte. Közülük 1907-ben indult az amerikai *Chemical Abstracts (CA)*, az angol és német referálólappal megszűnése után átvette azok szerepét is. Becslések szerint egyébként is 1965-ben a világ kémiai szakirodalmi termésének több mint 50%-a angol nyelvű volt. Mindezek indokolják, hogy a kémiai szakirodalom legjellem-

zőbb vonását, a mennyiségi növekedést a CA adatain keresztül érzékeltessük:

Dekád	A megjelent referátumok száma (kb.)
1917–1926	200 000
1927–1936	500 000
1937–1946	500 000 (benne a 2. világháború)
1947–1956	650 000
1957–1966	1 500 000 (1967-ben becsült adat)
1967–1976	3 500 000

A növekedés folyamatos. A *CA Collective Index* 1907–1916. évi (tiz évet átfogó) kötete még 4823 oldalon jelent meg, az 1972–1976 évi (tehát öt évet átfogó) már 110 700 oldalas.

A fejlődés azonban nemcsak mennyiségi, hanem a tartalomban is megmutatkozik. A kémiai folyamatok mélyebb megértése egyre újabb szakkifejezéseket szül, és a régieket új tartalommal tölti meg. Mindez különösen megnehezíti az „univerzális” tárgyindex létrehozását és fenntartását.

A legnagyobb probléma azonban a szerves kémiai vegyületeknél jelentkezik. Több mint három millió ilyen vegyület ismeretes, és mindezek neve a szinonimákkal, elméleti és technikai szakkifejezésekkel együtt hatalmas szakszótárat alkot. A kémiai információs rendszerek kulcsproblémája tehát a kémiai nevezéktan.

A vegyész megkülönböztet *triviális* nevet (pl. aszpirin), *tapasztalati képletet* ($C_9H_8O_4$), *szerkezeti képletet*: